

15 AUGUSTUS 1914.

AFLEVERING 8.

NADruk VERBODEN.

REDACTIE:

J. HEIMANS, AMSTERDAM,
JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE:

JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE:

2e OOSTERPAKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

Prijs per Jaar / 4.80.

HEIMANS.

HEIMANS is den 28 Februari 1861 te Zwolle geboren, is daar ook opgegroeid en tot onderwijzer opgeleid. Den grootsten tijd van zijn leven heeft hij echter doorgebracht te Amsterdam, waar hij in 1885 werd aangesteld. Ik hoorde voor 't eerst van hem door jongens uit zijn klas, die hem „Heimie” noemden en een groote vereering voor hem koesterden, want hij was heel anders dan de andere onderwijzers. Hij had een terrarium en een aquarium in zijn klas (destijds een groot wonder), wist, al woonde hij pas in Amsterdam, de beste plekjes om stekeltjes en watertorren en ringslangen te vangen en bovenal hij las hun Zaterdags uit de drukproeven een boek voor, dat hij zelf had geschreven. Dat boek was Willem Roda.

Er was in dien tijd in de wereld der opvoedkundigen nog al veel beweging. Naar Duitsch voorbeeld hield men zich bezig met de bestudeering van de filosofie van Herbart, in 't bijzonder voor zoover die de paedagogie raakte. Voor de zooveelste maal ontdekte men, dat waarheid toch maar alles was. In vele opzichten had die beweging een zeer goeden invloed op ons onderwijs, in andere opzichten leidde zij tot overdrijving en gekunsteldheid. Men wijdde zeer veel

aandacht aan de kinderlectuur en toornde hevig tegen de boeken van Aimard, ja zelfs tegen die van Cooper en Maine Reid of zelfs van Jules Verne. Ook waren voor menig een sprookjes uit den boze en er werden kinderboeken geschreven en uitgegeven, sommige zelfs gelezen, die geheel vrij waren van wat op de verbeelding der kinderen een ongunstigen invloed zou kunnen hebben.

Heimans deed met hart en ziel mee aan de hervormingsbeweging op paedagogisch gebied, maar als ge nu Willem Roda nog eens leest, dan zult ge zien, hoe hij zich wist te vrijwaren van overdrijving en hoe hij zich niet ontzag, het avontuurlijke in de kinderlectuur te behouden. Het boek wordt dan ook nu nog altijd door de jongelui met graagte gelezen. Van Heimans beteekenis als onderwijzman zou nog veel te zeggen zijn: hoe hij een steunpilaar was van de afdeling Amsterdam der Paedagogische Vereeniging, hoe hij het tijdschrift „Oud en Nieuw” hielp oprichten en redigeeren en wat voor leerzame en interessante artikelen hij daarin schreef, hoe ook hij een proeve van „Concentratie” leverde enz. Trouwens tot op het laatst toe was hij betrokken in de meest belangrijke bewegingen op onderwijsgebied, onlangs nog leidde hij de proefnemingen voor de invoering van Sciopticon en Kinematograaf bij ons onderwijs. Hij stond altijd vooraan, spaarde tijd, noch moeite, noch kosten om op de hoogte te blijven, en verbaasde iedereen door de veelheid van zijn weten en kunnen.

Zijn eerste geschrift op onderwijsgebied nu was de Handleiding tot de kennis van de Levende Natuur, een klein boekje, dat in 1892 verscheen en dadelijk de aandacht trok. Hij wees er vooral op, dat elk dier en elke plant beschouwd moeten worden in verband met hun omgeving, als lid van een „levensgemeenschap”. Om een kikker te begrijpen, moet je de sloot kennen, een eekhoorn is een onderdeel van het bosch. Zijn Handleiding was vooral bestemd voor Amsterdamsche scholen, daarom koos hij als levensgemeenschap het Park en hij getroostte zich de moeite, om een plattegrond van het Sarphatipark te ontwerpen met al de boomen en struiken op hun plaats. Van den ahorn gaf hij een proeve van behandeling, uitgaande van het vruchtje, het „duifje”, waar de kinderen mee spelen.

Het boekje werd met gejuich begroet. Ik zelf was toen weer pas in Amsterdam teruggekomen, nadat ik ruim twee jaar lang een betrekking op Texel had bekleed en maakte op een vergadering kennis met Heimans, een klein zwart joodje met een gouden bril, ongelooflijk kwiek en wakker, en die met een zorgeloos, vriendelijk, half spottend glimlachje mijn complimentjes over zijn boekje aanhoorde. Wij bleken buren te zijn, hij woonde toen in de Jan Steenstraat en ik aan „zijn” Sarphatipark en zoo geviel het, dat we elkander daar nog al eens ontmoetten. Eens vroeg ik hem, of hij nu ook eens de echte levensgemeenschappen zou gaan beschrijven, het Park toch was maar iets kunstmatigs. Ja, daar had hij wel lust in, maar 't was nog al een groot werk. Weet je wat, zei hij, doe jij mee! Zoo gebeurde het en we zijn sinds dien tijd blijven samenwerken. Van 't een kwam 't ander, eer we ons tweede boekje klaar hadden, voelden we de behoefte aan een tijdschrift. Zoo kwamen we tot de oprichting

van „De Levende Natuur“, waarbij Jaspers ons terzijde stond. Ook hebben we dadelijk veel hulp gehad van Dr. Kerbert, den directeur van Artis en daarvoor leeraar aan de Gemeentelijke Kweekschool voor Onderwijzers te Amsterdam, waar ik vier jaar lang zijn lessen en aanmoediging mocht genieten.

Nu was Heimans in zijn element en kwamen zijn buitengewone eigenschappen tot haar recht. 't Heeft nooit op het titelblad gestaan, maar niemand heeft er ooit aan getwijfeld: hij was hoofdredacteur. „Vergeet nooit“, zei hij, „dat wij eigen werk moeten leveren, eigen teekeningen, eigen waarnemingen, eigen wandelingen, maar we zijn dilettanten. Aan 't oplossen of kritisch behandelen van wetenschappelijke vraagstukken kunnen we niet denken, wel kunnen we op onze manier weervertellen, wat anderen gedaan en ontdekt hebben, maar daarvoor is 't noodig dat we die dingen dan zelf ook zien en zoo mogelijk nadoen. Laten we ons hoeden voor bloote naschrijverij en evenzeer voor fantastisch gebazel.

Niemand beter dan hij heeft deze Scylla en Charybdis weten te ontzeilen. Ik heb later wel gehoord, dat de mannen van de wetenschap onze bokkesprongen aanvankelijk met wantrouwen en een beetje ergernis aanzagen, maar Heimans genoot al heel spoedig hun achting en vertrouwen, doordat ze hem leerden kennen als iemand van onfeilbaar goeden smaak en groote bescheidenheid. Ook bleek al heel spoedig, dat de vaderlandsche wetenschap nog wel van zijn werk kon profiteeren. Hij kwam bij professor Suringar aandragen met een nieuwe plant voor de Nederlandsche flora, geen pothoofdplant, maar een echte Indigeen, onze *Ramischia Secunda*. Een andermål kon hij professor Weber vertellen, dat de heibikker, *Rana arvalis*, bij ons lang zoo zeldzaam niet is, als men wel meende, en meer wetenswaardigheden van die soort. Ook de medewerkers van de Levende Natuur lieten zich niet onbetuigd; vooral onze rubriek vragen en korte mededeelingen bracht menigmaal aardige verrassingen.

We kregen een correspondentie van belang en Heimans vooral had een groote toeloop van allerlei menschen, jong en oud, met vragen en plannen. Onverdroten stond hij ieder te woord en hielp met raad en daad en menig broekie, die in den eersten tijd van De Levende Natuur bij hem kwam met een zeldzaam dier of plantje is nu een man van beteekenis in de wetenschap. Wat had hij er een plezier in, om die jongelui te zien opgroeien; de meeste hunner zijn hem ook dankbaar gebleven.

Intusschen was hij ook begonnen voordrachten te houden o.a. vanwege het Koninklijk Zoologisch Genootschap Natura Artis Magistra en dat deed hij met zoo'n succes, dat de gewone gehoorzaal, de Koningszaal, te klein bleek en het auditorium moest gaan verhuizen naar de groote concertzaal. Hij sprak, zooals hij schreef; je kunt ook zeggen: hij schreef, zooals hij sprak.

Bij de oprichting van de Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging was Heimans ook alweer een der hoofdpersonen en tot zijn dood toe is hij daarin een ware voorvechter gebleven en altijd bereid, om op te treden vooral wanneer

het gold een nieuwe afdeeling op te richten of een kwijnende afdeeling er boven op te helpen. Ook in de Nederlandsche Botanische Vereeniging nam hij een eervolle plaats in. Hij had in alle onderdeelen van de Natuurhistorische Wetenschap evenveel genoeg. In den eersten tijd hield hij zich bij voorkeur bezig met de Reptielen en Amphibiën en 't was ook een van zijn plannen, om wanneer hij tot rust kwam, eens een mooi volledig klassiek boek over de Nederlandsche Reptielen en Amphibiën te schrijven, met mooie gekleurde platen, zoo volledig mogelijk.

Maar hij is nooit tot rust gekomen. Eerst moesten we nog onze serie boekjes voltooien en noodig moesten we een populaire geïllustreerde Flora van Nederland maken. Dan was zijn handleiding, dat eerste boekje, uitverkocht en hij maakte den tweeden druk nu maar meteen zoo volledig mogelijk; een standaardwerk in vier deelen, een prachtwerk voor school en huisgezin. Toen liep hij weer met plannen voor een boek over paddenstoelen en vond ik zijn kamer voortdurend vol met aquarellen van mooie zwammen, die hij maar niet naar zijn zin kon krijgen. Dat plan heeft hij dan ook laten varen, vooral nadat hij de mycologische vereeniging had helpen oprichten. Ondertusschen schreef hij nog een bijzonder aardig boekje over de honigbij en hielp hij Van de Ley bij zijn nieuwe uitgave van „Het menschelek lichaam“. En dan was hij ook nog medewerker geworden van het weekblad „De Amsterdammer“; hij had zich verbonden iedere week een geïllustreerde causerie te geven, getiteld „Uit de Natuur“. Dat deed hij met groot talent, met grooten ernst en groote toewijding meer dan *tien* jaar lang, maar 't kostte hem zijn rust. Die artikelen liepen parrallel met zijn werk aan „De Levende Natuur“ soms er onder, soms er boven, al naar de stof die hij zijn publiek aanbood. Hij roerde alle mogelijke onderwerpen aan. Soms volgde hij den loop der seizoenen, dan weer gaf hij een reeks van studies over de belangrijke hypothesen van de natuurwetenschap, of hij nam zijn lezers mee op reis en leerde hen kijken naar bergen en dalen in Limburg, De Ardennen, Den Harz, Thüringen, Den Eifel, Zwitserland. Ook was hij altijd op zijn post, om belangrijke kwesties van den dag toe te lichten en zoo heeft hij door een drietal artikelen in dien „Amsterdammer“ ons prachtig geholpen bij de oprichting van de „Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten“ en den aankoop van het Naardermeer.

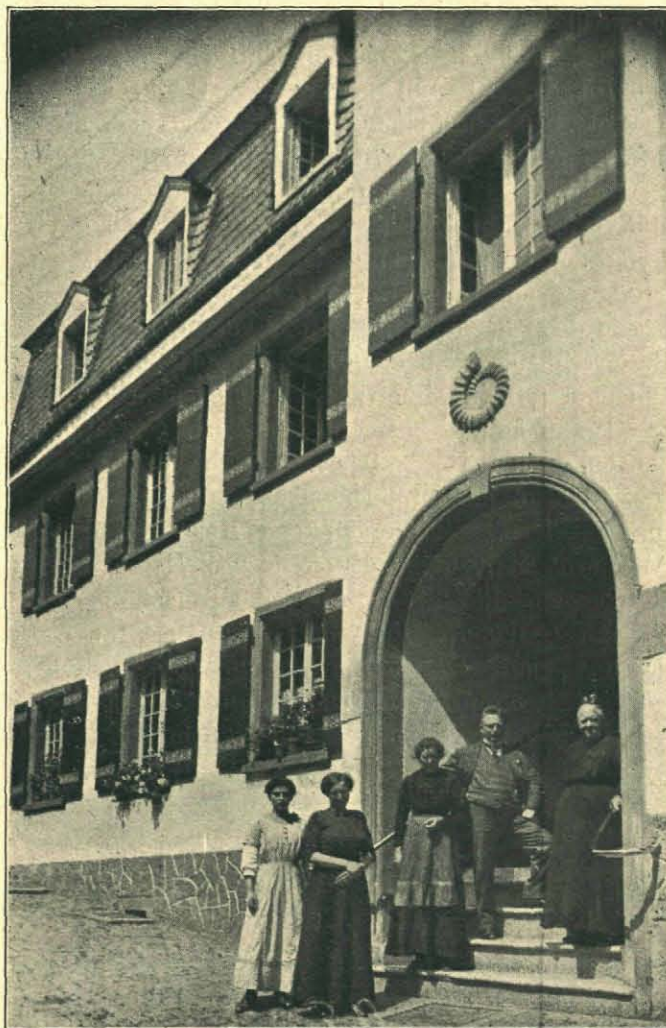
Met zijn geologische studie begon hij voor den dag te komen in 1909 en dat sloeg al dadelijk in. Allerlei geologen kwamen een plaatsje vragen in „De Levende Natuur“. Heimans zelf kreeg een correspondentie van belang en van nu af werd zijn reeds zoo goed gevulde studeerkamer nog weer overstelpt met mineralen en fossielen. Dat was me een geweldige studeerkamer: kasten en rekken uitpuilend van de boeken, portefeuilles met teekeningen, bouquets van wilde bloemen al naar 't jaargetijde, een terrarium, een aquarium, een groote tafel, bedekt met brieven, kladjes, schetsjes, een groot cylinderbureau met in elk der vele vakken de stukken, die betrekking hadden op de bezigheden van drin-

genden aard, meestal een stuk of tien te gelijk. En de kleine Heimans, midden in den chaos, in den laatsten tijd al heelemaal grijs, maar altijd nog met de oogopslag en de bewegingen van een jongen van zestien jaar, te midden van de grootste zorgen, altijd blijmoedig en hoopvol. Hij wist altijd raad.

Die geologie heeft hem veel genoegens verschaft. In den eersten tijd werkte hij veel in België, in de Ardennen, waar hij in aanraking kwam met Prof. Jean Massart, in vele opzichten een verwante ziel. Hij heeft ook Massart hier in Nederland rondgeleid en is altijd een goed vriend gebleven van de Université libre te Brussel. Aan zijn Zuid-Limburgsche studies sloten zich expedities naar den Eifel aan en gaandeweg bezocht hij de voornaamste Duitsche middelgebergten. Iedere vakantie ging hij er op uit, ik behoefde nooit te vragen waarheen, want tegen dien tijd lag zijn tafel altijd vol met geologische kaarten, gidsen, reisboeken. Zijn succes was wel voor een groot deel te danken aan den ernst waarmee hij zich altijd voorbereidde. Als hij ergens heenging, dan wist hij al,

wat daar te vinden zou zijn en had hij alle kansen overdacht. Daarbij kwam dan zijn onvermoeide speurzin en onbegrijpelijke wakkerheid en zoo moest het dan wel gebeuren, dat hij om zoo te zeggen nooit platzak thuiskwam.

Hij schreef nu achtereenvolgens: Uit ons Krijtland, dat onmisbaar is voor iedereen, die Zuid-Limburg bezoekt en Het Geologieboekje. En 't is typisch, dat

Het huis, waar HEIMANS gestorven is.

hij in dit prachtboekje kon schrijven: „Wie ze (de lagen van den Sint Pietersberg) wil leeren kennen, moet er over, er langs en er in gaan wandelen en wie er alvast wat populairs over lezen wil, kan dat vinden in mijn jongensboek „Willem Roda“, dat ik 25 jaar geleden geschreven heb“. Zoo is hij zichzelf tot het einde toe gelijk gebleven.

Het einde is gekomen in zijn geliefde Eifel. Ieder weet hoe benauwd warm het Dinsdag 21 Juli is geweest. Hij heeft toen met zijn geologische vrienden daar de heete hellingen bewandeld en onderzocht. De vakantie was op Zaterdag begonnen, om echt vrij te zijn had hij tot 't laatst toe bovenmatig moeten werken. Tegen de uitputtende vermoeienissen was hij niet meer bestand. 's Avonds schreef hij nog naar huis, dat hij wellicht den volgenden dag terug zou keeren, maar de vriend, die bij hem was achtergebleven, toen de overige excursionisten voortreisden, vond hem in den vroegen morgen van den 22sten dood in zijn bed. Hij is gestorven in de woning van een onderwijzer te Gerolstein, die zelf een vlijtig geoloog is, getuige den grooten ammoniet boven zijn deur. In 't kamertje boven dien ammoniet is Heimans gestorven.

Dr. Gunning heeft bij zijn graf gezegd: „Er is geen enkel man geweest als onze Heimans.“ Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat er geen groter schrijvers of natuuronderzoekers zijn geweest, met Darwin of Arago mogen wij onzen vriend niet vergelijken. Maar wèl met William Marshall, Carus Sterne, Alphonse Karr, Richard Jefferies, Sir Herbert Maxwell, om maar de allerbesten te noemen, die hij toch weer allemaal overtroffen heeft en aan veelzijdigheid en aan eenvoud. Hij was wijs en nederig, werkzaam en zachtmoedig. In al de lange jaren van onzen vertrouwden omgang heb ik hem nooit een vloek of grofheid hooren zeggen, maar schijnheiligheid lag hem ver. Hij was vroolijk, geestig, gevat en grappig. Vijanden heeft hij nooit gehad.

JAC. P. THIJSSÉ.

CAPRIFICATIE BIJ DE SMYRNAVIJGEN.

ENIGE maanden geleden deed ik aan het einde van mijn stukje „Een excursie langs de Potomac-rivier“, de belofte, dat ik, zoodra ik de „Far West“ bereikt zou hebben, nog wel wat meer aan de lezers van *De Levende Natuur* zou mededeelen. Daar ik het toen echter vrij druk had, kan ik nu pas aan die belofte voldoen. Ditmaal zal het echter geen natuurschetsje zijn, maar wilde ik het een en ander verhalen omtrent mijn ervaringen in de, voor Amerika zoo belangrijke vijgenboomgaard te Loomis, Placer County, Californië. Voor daartoe over te gaan, moeten we echter even uiteenzetten, wat een vijg eigenlijk is en dan moeten we er den